

УДК 343.63

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.4.33>**Олександр Біловол,***заступник начальника відділу нагляду за додержанням законів органами, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю
Управління нагляду у кримінальному провадженні
Прокуратури міста Києва*

ПСИХОЛОГІЧНЕ НАСИЛЬСТВО ЯК ВИД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

У статті проаналізовано психологічне насильство як одну з трьох форм об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого статтею 126-1 «Домашнє насильство» Кримінального кодексу України.

Розглянуто стівеідношення фізичного й психологічного насильства, а також проаналізовано такі прояви психологічного насильства, як словесні образи, погрози, приниження, переслідування, залякування, інші діянннн, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері.

Під час аналізу прояву психологічного насильства, як словесні образи, констатовано, що невербальні образи так само можуть завдати шкоди потерпій особі, як і образи словесні. Більш того, окремі категорії осіб із певними фізичними вадами (глухі, глухонімі) взагалі можуть сприймати лише невербальні образи. Крім того, образи можуть бути висловлені у письмовій формі або електронному листуванні. У зв'язку з цим запропоновано в пункті 14 частини першої статті 1 Закону України від 7 грудня 2017 року «Про запобігання та протидію домашньому насильству» словосполучення «словесні образи» замінити на слово «образи».

Встановлено, що, за змістом Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (СЕТС № 210), переслідування не виступає окремим проявом психологічного насильства, а відмежовується від нього низкою ознак.

З'ясовано, що словесні образи, погрози, зокрема щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування як окремі прояви психологічного насильства вчиняються не самі по собі, а для досягнення такої протиправної мети, як обмеження волевиявлення особи.

За результатами аналізу нормативної регламентації кримінальної відповідальності за психологічне насильство доводиться, що вона також підлягає удосконаленню. Замість використання у диспозиції статті 126-1 Кримінального кодексу України терміна «психологічне насильство» пропонується закріпити конкретні прояви психологічного насильства, які передбачені в дефініції цього поняття, закріпленого в пункті 14 частини першої статті 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Ключові слова: об'єктивна сторона злочину, домашнє насильство, фізичне насильство, психологічне насильство, економічне насильство.

Постановка проблеми. У результаті змін, пов'язаних з підписанням та спробою імплементації Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (СЕТС № 210) (далі – Стамбульська конвенція), Кримінальний кодекс України (далі – КК) було доповнено статтею 126-1 «Домашнє насильство». Аналіз юридичних публікацій, а також практики застосування статті 126-1 КК дає змогу дійти висновку про існування низки питань, пов'язаних із тлумаченням та застосуванням такої форми об'єктивної сторони домашнього насильства, як психологічне насильство.

Дослідженню психологічного насильства як форми об'єктивної сторони домашнього насильства присвячені роботи А.О. Байди,

І.В. Бевзюка, В.В. Гальцової, Н.В. Довгань-Бочкової, О.О. Дудорова, К.П. Задой, А.А. Запорожець, В.М. Зубатенко, Р.В. Кишлока, І.С. Козьякова, Н.І. Лесяк, М.І. Панова, М.І. Хавронюка, С.В. Якімової. При цьому існування доволі різних точок зору щодо тлумачення ознак психологічного насильства, а також наявність різної практики притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення цього злочину зумовлює необхідність подальших наукових досліджень у цій сфері.

Метою статті є розгляд різних підходів до тлумачення психологічного насильства, виявлення проблемних аспектів правозастосовної практики у цій сфері та розроблення пропозиції щодо вирішення цього питання.

Виклад основного матеріалу. Другою формою домашнього насильства у статті 126-1 КК названо саме психологічне насильство. Зміст цього поняття розкривається не у статті 126-1 КК, а у статті 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 р. (далі – Закон). Так, відповідно до пункту 14 частини 1 цієї статті, психологічне насильство – це форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, зокрема щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи.

Р.В. Кифлюк відзначає, що психологічне насильство – це дії, які самі собою не нанесли фізичного болю, проте стали причиною душевних страждань потерпілого. Психологічне насильство сприймається потерпілим навіть болючіше, ніж фізичне. Воно здебільшого триваліше за фізичну шкоду. Психологічний стрес може викликати більш відчутні несприятливі наслідки, ніж фізичні, систематичні побої або інші насильницькі дії. Психологічна травма часом відчутніше сприймається, ніж побої. Не лише фізичне, але й психологічне насильство може бути само по собі жорстоке, нелюдське й принижувати гідність людини [9, с. 56].

Під час аналізу дефініції поняття «психологічне насильство» одразу привертають увагу наслідки, яка мають настати, щоб закріплені в пункті 14 статті 1 Закону діяння утворювали психологічне насильство. При цьому зазначені наслідки прямо не названі у статті 126-1 КК як ознаки об'єктивної сторони домашнього насильства. У зв'язку з цим виникає питання щодо визначення місця цих наслідків у структурі об'єктивної сторони домашнього насильства. Це питання буде розглянуто в наступних публікаціях під час аналізу суспільно небезпечних наслідків досліджуваного складу злочину.

Першими серед видів психологічного насильства названі словесні образи. Образа – це зневажливе висловлювання, негарний вчинок, що спрямовані проти кого-небудь і викликають у нього почуття грізоти, душевного болю [2, с. 815]. Відповідно, словесна образа як ознака об'єктивної сторони домашнього насильства – це зневажливе висловлювання, спрямоване проти подружжя чи колишнього подружжя або

іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, яке викликає у нього почуття грізоти, душевного болю.

Так, вироком суду ОСОБА_2 було визнано винним у вчиненні злочину, передбаченого статтею 126-1 КК за те, що винний, будучи двічі притягнутим до адміністративної відповідальності за статтею 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), перебуваючи за місцем проживання, маючи умисел та мету на систематичне вчинення домашнього насильства щодо колишньої дружини, з якою він проживає в одному будинку, вчинив щодо потерпілої акт психологічного насильства, а саме безпричинно словесно ображав її, висловлювався в адресу потерпілої нецензурною лайкою, погрожував фізичною розправою. Внаслідок систематичних протиправних дій потерпілій було завдано психологічних страждань, погіршилась якість її життя [3].

На думку М.І. Хавронюка, психологічне насильство, окрім словесних образ, включає невербальні образи [12, с. 383]. Вважаємо, що таке поширювальне тлумачення не може бути застосовано у цьому разі з огляду на те, що в дефініції поняття «психологічне насильство» міститься пряма вказівка не на будь-які образи, а саме на словесні образи¹. Очевидно, що варіант тлумачення, запропонований правником, є шляхом удосконалення відповідної кримінально-правової заборони, а також дефініції поняття «психологічне насильство», адже невербальні образи так само можуть завдати шкоди потерпілій особі, як і образи словесні. Більш того, окремі категорії осіб із певними фізичними вадами (глухі, глухонімі) взагалі можуть сприймати лише невербальні образи. Крім того, образи можуть бути висловлені також у письмовій формі або електронному листуванні. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне в пункті 14 статті 1 Закону словосполучення «словесні образи» замінити на слово «образи».

М.І. Хавронюк зазначає, що погрозу у статті 126-1 КК слід тлумачити широко. Це можуть бути погроза заподіяння фізичного насильства; шантаж – погроза розголошити компрометуючі або інші відомості, які потерпіла особа бажає зберегти у таємниці

¹ Невербальне спілкування – вид спілкування, для якого характерне використання невербальної (безсловесної) поведінки і невербальних комунікацій як головного засобу передачі інформації, організації взаємодії, формування образу, думки про співрозмовника, здійснення впливу на іншу людину [13].

(наприклад, повідомлення про засудження в минулому чи про наявність венеричного захворювання), або викрити у поведінці, яка компрометує особу, або заподіяти іншої шкоди (звільнити з роботи, розлучитися, позбавити засобів до існування, виселити з житла, відібрати дитину, знищити майно, заподіяти шкоду рідним чи близьким); залякування задля створення вигідної для себе обстановки, поставлення потерпілої особи в залежне становище (наприклад, доведення до потерпілої особи наміру продати її в рабство чи сутенерам для втягнення її в проституцію або піддати груповому зґвалтуванню). Погроза вбивством, на думку правника, потребує додаткової кваліфікації за статтею 129 КК, погроза знищення майна – за статтею 195 КК [7, с. 72, 73].

Загалом підтримуючи зміст погроз, які пропонує правник, маємо звернути увагу на те, що будь-яке залякування, зокрема таке, що вчиняється задля створення вигідної для кривдника обстановки, поставлення потерпілої особи в залежне становище, є самостійним різновидом психологічного насильства. Звісно, залякування має спільні риси з погрозами, однак під час залякування кривдник ставить за мету зробити потерпілу особу боязкою, лякливою, про що буде зазначено далі.

Крім того, вважаємо, що погроза вбивством чи погроза знищення майна також повністю охоплюється статтею 126-1 КК та не потребує додаткової кваліфікації за статтею 129 КК або статтею 195 КК. Протилежне буде означати порушення принципу *non bis in idem*. Про правильність таких висновків свідчать матеріали правозастосовної практики.

Так, вироком суду ОСОБА_1 було визнано винним у вчиненні злочину, передбаченого статтею 126-1 КК за те, що він, систематично вчиняючи домашнє насильство та будучи притягнутим до адміністративної відповідальності за частиною 1 статті 173-2 КУпАП, продовжив свої злочинні дії та вчинив сварку зі своєю співмешканкою ОСОБА_2, під час якої висловлювався на адресу останньої нецензурними словами, принижував її честь та гідність, погрожував фізичною розправою, тим самим завдав шкоди її психічному здоров'ю. Внаслідок умисних протиправних дій з боку ОСОБА_1 його співмешканка зазнала психологічного насильства, яке виразилось у словесних образах, залякуванні, приниженні її честі та гідності, які викликали у останньої психологічні страждання та погіршення якості її життя [4].

Адресатом словесних образ та погроз може бути не тільки подружжя чи колишнє

подружжя або інша особа, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, але й треті особи. Враховуючи те, що висловлювання словесних образ та погроз щодо третіх осіб може завдати шкоди потерпілій особі, про яку йдеться у статті 126-1 КК, доходимо висновку, що такими третіми особами є люди, доля яких турбує потерпілу особу. Це можуть бути, наприклад, нове подружжя, рідні нового подружжя, діти, які народились у потерпілої особи в новому шлюбі, близькі друзі потерпілої особи.

Наступним видом психологічного насильства виступає приниження. Принижувати – це ставити в принизливе становище, ображати; применшувати значення, роль кого-, чого-небудь, видавати менш значним [2, с. 1124]. Відповідно, у контексті домашнього насильства кривдник ставить потерпілу особу в принизливе становище, вдається до применшення її значення та/або ролі у певних процесах (вихованні дітей, заробітку коштів, формуванні сім'ї, значенні для рідних, близьких та інших оточуючих, авторитеті серед рідних та колег тощо).

Наступним видом психологічного насильства визначено переслідування. Згідно зі статтею 34 «Переслідування» Стамбульської конвенції, сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб умісню поведінку, яка полягає в повторному здійсненні загрозової поведінки, спрямованої на іншу особу, що змушує його чи її боятися за свою безпеку, було криміналізовано.

Як слушно зазначають К.П. Задоя та Я.Г. Оленіна, за змістом Конвенції, переслідування відмежовується від психологічного насильства. Так, останнє, відповідно до статті 33 цього міжнародного договору, має дві форми (прояви), а саме примушування та погрози. Переслідування ж являє собою загрозову поведінку, підпорядковану єдиній меті, якою є примушення особи боятися за свою безпеку. Психічне насильство може бути як багатом-, так і одноактовим, тоді як переслідування завжди являє собою повторювану поведінку, тобто певну сукупність актів людської поведінки, об'єднаних спільною метою. Психічне насильство, за Стамбульською конвенцією, обов'язково призводить до тяжкого порушення цілісності психіки людини. Переслідування ж має змушувати особу боятися за свою безпеку. Окрім того, відповідно до пункту 185 Пояснювальної записки до Конвенції, загрозова поведінка може бути спрямована не лише на жертву, але й на будь-яку особу в її соціальному колі, оскільки це поглиблює

відчуття страху та втрати контролю над ситуацією [8, с. 178].

Прояви переслідування визначені в пунктах 182–185 Пояснювальної записки до Стамбульської конвенції. Це, зокрема, фізичне слідування за особою, стеження за особою у віртуальному світі² (в чатах, на сторінках соціальних мереж тощо), поширення неправдивої інформації в Інтернеті, залишення непомітних слідів контакту з особистими речами, псування майна іншої особи, дії, спрямовані на домашню тварину особи.

Перелік проявів такої загрозової поведінки не є вичерпним і має відповідати основним вимогам, передбаченим у статті 34 Стамбульської конвенції (умисність, повторюваність, необхідність змушувати особу боюватися за свою безпеку) [8, с. 178].

Наступним видом психологічного насильства є залякування. Залякувати – це викликати в кого-небудь страх, переляк; робити кого-небудь боязким, лякливим [2, с. 403]. У нашому разі має йтися про виклик страху (за свою волю, безпеку та/або волю, безпеку своїх рідних, близьких, сімейну та/або фінансову стабільність тощо) у потерпілої особи.

Перелік інших діянь, спрямованих на обмеження волевиявлення особи [1, с. 76], може бути доволі широким. Так, М.І. Хавро-

² Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) 11 лютого 2020 року розглянув першу справу про кібернасилля. Йдеться про позов, який подала громадянка Румунії Джина-Аврелія Бутуруга. Заявниця скаржилася на насильницьку поведінку свого колишнього чоловіка, але в Румунії кримінальне провадження припинили. Жінка вимагала, щоби правоохоронці оглянули сімейний комп'ютер, стверджуючи, що колишній чоловік протиправно дивився її електронні сторінки, включаючи акаунт у "Facebook", робив копії розмов, приватних документів та фотографій. Місцева Фемида вирішила, що оскаржувані дії колишнього чоловіка не є складовою частиною насилля. Судді вирішили, що його поведінка була недостатньо серйозною, щоб кваліфікуватись як правопорушення. Крім того, влада не розглядала справу з точки зору домашнього насильства. ЄСПЛ нагадав, що домашнє насилля не є виключно фізичним, а включає також психологічне насильство чи цькування. Кібернасилля може набувати форми вторгнення в комп'ютер жертви, а також доступ і маніпулювання даними та зображеннями, включаючи особисті дані. В контексті домашнього насильства кіберспостереження часто здійснюють інтимні партнери. Отже, ЄСПЛ погодився з аргументом заявниці, що такі дії, як моніторинг, доступ чи збереження кореспонденції подружжя без права на це, мають бути враховані, коли національні органи розслідують факти домашнього насильства. Суд звернув увагу на те, що держава повинна у таких справах захищати права й свободи, визначені у статтях 3 та 8 Конвенції 1950 р. («Заборона катування» і «Право на повагу до приватного і сімейного життя») [10].

нюк зазначає, що основними способами вчинення цих діянь та іншого психологічного насильства вважають ізоляцію (зокрема, депривація – повне чи часткове позбавлення можливості задовольняти свої психофізіологічні чи соціальні потреби, в тому числі позбавлення інформації або суворий контроль за нею, а також сенсорна депривація – повне чи часткове позбавлення сенсорних можливостей, тобто можливостей користуватися одним чи кількома з почуттів – бачити, чути, відчувати запах, смак тощо); дискредитацію (позбавлення права на власні думку і слово, осміяння й неконструктивна критика); монополізацію сприйняття (примусова фіксація уваги на агресорі, тому що він є основним джерелом погроз); посилення тривіальних вимог (встановлення безлічі дрібних правил, не порушити які неможливо, отже, виникають постійні приводи для причіпок, що викликає хронічне почуття провини); демонстрацію «всемогутності» (демонстрація і підкреслювання власної надмірної компетентності); «випадкові індульгенції» (агресор іноді нагороджує жертву увагою і теплими почуттями, але робить це або рідко, або для того, щоби підкріпити поведінку, потрібну агресору, або парадоксальним і несподіваним образом – так, щоби викликати дезорієнтацію і приголомшення); приниження і глузування, осміяння в присутності інших людей; контроль за задоволенням фізичних потреб (у їжі, сні, відпочинку тощо), що веде до фізичного виснаження жертви; погрози з приводу та без приводу, що легко переходять у фізичне насильство; таке, що поєднується з погрозами, завдання фізичного болю без заповідання тілесних ушкоджень (тягання за волосся, щипання, здушування шиї, грудей чи мошонки, виламування назовні пальців тощо); використання психоактивних речовин (алкоголю тощо); використання емоційного чи психологічного перенавантаження, стану стресу, індивідуальної схильності до навіювання, безвольності потерпілої особи, її недостатнього розумового розвитку чи емоційно-вольової незрілості; непослідовні і непередбачувані вимоги; часті й непередбачувані перепади настрою агресора, в яких «винувата» жертва; примушування до безглуздої і безцільної роботи. Ці способи застосовуються, як правило, у певній сукупності, поєднанні [7, с. 72–73].

Тут потрібно зробити певне уточнення. Завдання фізичного болю без заповідання тілесних ушкоджень (тягання за волосся, щипання, здушування шиї, грудей чи мошонки, виламування назовні пальців тощо), яке поєднується з погрозами, слід роз-

цінювати як фізичне насильство, поєднане з насильством психологічним, а не як суто психологічне насильство.

За результатами проведеного дослідження було встановлено, що протягом року майже кожна друга опитана жінка була ображена та відчула на собі приниження (48%), зокрема в присутності інших людей (46%); ігнорування та байдуже ставлення на собі відчули 40% респонденток; були залякані 40%; насміхалися з чогось цінного для жінки у 38% випадків; агресивно критикували зовнішність (36%). Кожна четверта жінка протягом останніх 12 місяців відчула обмеження особистої свободи (заборона виходити з дому, спілкуватися з людьми, перегляд особистих СМС чи переписки в Інтернеті проти бажання або без дозволу жінки) або погрози завдати шкоди близьким людям чи тваринам [11].

Виходячи з дефініції поняття «психологічне насильство», зазначаємо, що словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування є діями, які спрямовані на обмеження волевиявлення особи, тобто названі дії вчиняються не просто самі по собі, а для досягнення відповідної протиправної мети. Це питання буде проаналізовано більш детально в наступних публікаціях під час дослідження суб'єктивної сторони домашнього насильства.

Контроль у репродуктивній сфері означає, як правило, заборону або примушування до вагітності. При цьому примушування до абортів чи стерилізації, на думку М.І. Хавронюка, вимагає додаткової кваліфікації за частиною 2 або 4 статті 134 КК [7, с. 71]. На нашу думку, такі дії повністю охоплюються відповідними частинами статті 134 КК та не потребують додаткової кваліфікації за статтею 126-1 КК. Інакше з урахуванням санкції статті 134 КК є порушення принципу *non bis in idem*.

Аналізуючи нормативну регламентацію кримінальної відповідальності за психологічне насильство, ми дійшли висновку, що вона також підлягає удосконаленню. Вважаємо за доцільне замість використання у диспозиції статті 126-1 КК терміна «психологічне насильство» закріпити конкретні прояви психологічного насильства, які передбачені в дефініції цього поняття, закріпленого в пункті 14 частини 1 статті 1 Закону. На користь цієї пропозиції можна навести низку аргументів.

По-перше, як і щодо фізичного насильства, Стамбульська конвенція прямо не вимагає закріплення в кримінальному законодавстві сторін спеціальної норми щодо

домашнього насильства [15, с. 114]. Натомість у Конвенції йдеться про вжиття сторонами необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб умисну поведінку, яка призводить до тяжкого порушення психічної цілісності шляхом примушування або погроз, було криміналізовано.

По-друге, як було зазначено вище, наявність двох різних законодавчих дефініцій щодо одного й того ж поняття, закріплених у Законі та КК, видається таким, що, по-перше, суперечить правилам законодавчої техніки; по-друге, певною мірою ускладнює практику застосування відповідних положень КК; по-третє, не сприяє чіткості ведення статистичного обліку задля кількісної оцінки вчинених кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, що, зрештою, не сприяє адекватному плануванню заходів у такому напрямі протидії [16, с. 193].

По-четверте, з огляду на диспозицію статті 126-1 КК переслідування визначається складовою частиною психологічного насильства. Проте, як слушно зазначено в юридичній літературі [8, с. 178], у Стамбульській конвенції ці суспільно-небезпечні дії розрізняються та мають відмінні риси.

По-четверте, як було зазначено вище, психологічне насильство не вчинюється само по собі, а переслідує конкретну злочинну мету, якою є обмеження волевиявлення особи. При цьому така мета прямо не передбачена у статті 126-1 КК, а впливає зі змісту поняття «психологічне насильство», закріпленого в пункті 14 частини 1 статті 1 Закону. Вважаємо, що конститутивні ознаки складу злочину мають бути прямо передбачені в диспозиції відповідної кримінально-правової норми.

По-п'яте, окрім суспільно-небезпечних наслідків, передбачених у статті 126-1 КК, обов'язковими наслідками виключно психологічного насильства є побоювання потерпілої особи за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, емоційна невпевненість, нездатність захистити себе або шкода психічному здоров'ю особи. При цьому такі наслідки безпосередньо закріплені не у статті 126-1 КК, а в пункті 14 частини 1 статті 1 Закону. На нашу думку, такий підхід до законодавчої регламентації кримінальної відповідальності за домашнє насильство не може бути підтримано, оскільки конститутивні ознаки складу злочину мають бути прямо передбачені в диспозиції відповідної кримінально-правової норми.

Так, наприклад, М.І. Панов та В.В. Гальцова пропонують статтю 126-1 КК викласти в такій редакції. «Стаття 126-1. Жорстоке

поводження в сім'ї. 1. Систематичне приниження людської гідності, шантаж, примус до вчинення протиправних дій, які особа не бажає вчинити, поєднані з погрозою застосування будь-якого фізичного насильства щодо подружжя або іншого члена сім'ї» [14, с. 26].

Запропонована редакція викликає кілька зауважень. Перш за все недоцільно передбачати в різних статтях кримінальну відповідальність за фізичне та психологічне насильство, як це пропонують науковці. М.І. Хавронюк слушно зазначає, що фізичне насильство має таку назву через те, що виражається у фізичному впливі (контакті) на організм (тіло) потерпілої особи, але такий вплив (контакт) може відбуватися за допомогою не лише механічних, оптичних, електричних, але й хімічних, біологічних чи інших чинників і, якщо потерпіла особа перебуває у свідомості, практично завжди поєднується із негативним впливом на психіку останньої (психічним або психологічним впливом), тобто на її волю [7, с. 71]. З цього випливає, що зазначені види домашнього насильства часто поєднуються між собою. На це вказують також результати аналізу правозастосовної практики.

Так, вироком Оболонського районного суду м. Києва ОСОБА_2 було визнано винним у вчиненні злочину, передбаченого статтею 126-1 КК за те, що винний, будучи неодноразово притягнутим до адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства щодо своєї цивільної дружини ОСОБА_1, систематично впродовж тривалого часу вчиняв домашнє насильство щодо останньої, яке виражалося у фізичному насильстві (шарпання за одяг, спричинення тілесних ушкоджень). Окрім цього, він вчиняв дії психологічного насильства, що виражалися у словесних образах та нецензурних висловлюваннях, приниженні людської честі та гідності, залякуванні та погрозах у бік потерпілої, в результаті чого ОСОБА_2 завдає систематичні фізичні та психологічні страждання ОСОБА_1, а ця ситуація для ОСОБА_1 має психотравмуючий характер, супроводжуючись періодично виникаючими емоційними переживаннями негативного спектру, а саме тривоги, страху, приниження, сорому [5].

Також викликають запитання види психологічного насильства, які пропонується передбачити. Не зрозуміло, чому науковці пропонують відійти від того переліку видів психологічного насильства, що закріплені в пункті 14 частини 1 статті 1 Закону. До того ж, на думку правників, відповідні дії завжди мають бути поєднані з погрозою застосування будь-якого фізичного насильства.

Вважаємо, що такий підхід суттєво обмежує можливості кримінально-правової протидії психологічному насильству, адже, як показує аналіз матеріалів правозастосовної практики, доволі часто, але не завжди психологічне насильство полягає у висловлюванні погроз застосування фізичного насильства.

Так, допитаний у судовому засіданні обвинувачений ОСОБА_4 пояснив, що останні 10 років перебуває на обліку в лікаря-нарколога через алкоголізм, з 2016 р. мешкає разом із ОСОБА_2. Два роки тому з Росії повернулася матір співмешканки – потерпіла ОСОБА_3, 1938 р. н., господарка будинку, і відтоді вони проживають однією родиною. З грудня 2019 р. у нього й матері ОСОБА_2 трапляються сварки на побутовому підґрунті, в ході яких він виражався на адресу матері співмешканки нецензурною лайкою. Причини сварок у них були вкрай різноманітними, зокрема, через його нетверезий стан, ремонт, після чого ОСОБА_3 викликала поліцію, починала скаржитися на біль у серці. Причиною злочину вважає «його розшатану психіку». Розумів, що нецензурною лайкою виражається на адресу особи похилого віку і що це незаконно. Вироком суду ОСОБА_4 визнано винною у вчиненні злочину, передбаченому статтею 126-1 КК [6].

Також не може бути підтримана пропозиція щодо віднесення до кола потерпілих лише подружжя або інших членів сім'ї. Такий підхід не узгоджується з вимогами Стамбульської конвенції та практикою Європейського суду з прав людини.

Висновки

На підставі усього зазначеного вважаємо, що у статті 126-1 КК має бути прямо передбачена кримінальна відповідальність за такі види психологічного насильства, як образи, погрози, зокрема щодо третіх осіб, приниження, залякування, контроль у репродуктивній сфері, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, а також за переслідування, вчинене задля цього.

Список використаних джерел:

1. Бевзюк І.В., Козьяков І.С. Поняття та зміст психологічного насильства. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2018. № 4/2 (58). С. 70–81.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доп.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Вирок Березнівського районного суду Рівненської області від 21 серпня 2020 р. у справі № 555/797/20 / Єдиний державний реєстр судо-

вих рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/91105679> (дата звернення: 27.08.2020).

4. Вирок Білопільського районного суду Сумської області від 14 серпня 2020 р. у справі № 573/960/20 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90973476> (дата звернення: 31.08.2020).

5. Вирок Оболонського районного суду м. Києва від 4 листопада 2019 р. у справі № 756/14384/19 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85407744> (дата звернення: 27.08.2020).

6. Вирок Чернігівського районного суду Запорізької області від 13 липня 2020 р. у справі № 329/460/20 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90351142> (дата звернення: 30.08.2020).

7. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України). Київ : Баїте, 2019. 288 с.

8. Задоя К.П., Оленіна Я.Г. Відповідність кримінального законодавства України положенням Конвенції Ради Європи про попередження та боротьбу з насильством стосовно жінок та домашнім насильством 2011 року щодо переслідування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 4. С. 177–179.

9. Кифлюк Р.В. Особливості розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень, пов'язаних з насильством в сім'ї : дис. ... канд юрид. наук : спец. 12.00.09. Київ, 2020. 233 с.

10. «Колишній читав мої соцмережі і листування»: ЄСПЛ розглянув першу справу про кібернасилля. *Ракурс*. URL: <https://racurs.ua/ua/n133526-kolyshniy-chytav-moyi-socmereji-i-lystuvannya-iespl-rozglyanuv-pershu-spravu-pro-kibernasylyya.html> (дата звернення: 23.08.2020).

11. Короткий звіт за результатами дослідження «Попередження насильства над жінками, які перебувають у складних життєвих обставинах: стан розвитку та забезпечення діяльності» (на прикладі м. Києва). Київ : МБФ «Українська фундація громадського здоров'я». URL: <http://www.healthright.org.ua/wp-content/uploads/2014/10/analit-report-on-VAW-context-in-Ukraine-01-11-2012-short-version.doc> (дата звернення: 02.09.2020).

12. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка, Київ : Дакор. 2019. 1384 с.

13. Невербальне спілкування. *Вікіпедія*. URL: <https://tinyurl.com/y5l2zhd4> (дата звернення: 20.08.2020).

14. Панов М.І., Гальцова В.В. Проблеми кримінальної відповідальності за насильство в сім'ї. *Юридична Україна*. 2019. № 3. С. 19–28.

15. Плутницька К.М. Проблеми кваліфікації фізичного домашнього насильства. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2018. № 3. С. 112–117.

16. Якімова С.В., Лесяк Н.І. Домашнє насильство як вид кримінального правопорушення за законодавством України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 3. С. 192–194.

Oleksandr Bilovol. Psychological violence as a type of domestic violence

The article analyzes psychological violence as one of the three forms of the objective side of the crime provided for in Article 126-1 "Domestic Violence" of the Criminal Code of Ukraine.

The ratio of physical and psychological violence is considered, as well as such manifestations of psychological violence as verbal insults, threats, humiliation, harassment, intimidation, other actions aimed at restricting the will of the person, control in the reproductive sphere.

In the analysis of such manifestations of psychological violence as verbal insults, it was stated that non-verbal insults can harm the victim in the same way as verbal insults. Moreover, certain categories of people with certain physical disabilities (deaf, deafblind) can generally perceive only nonverbal images. Moreover, certain categories of people with certain physical disabilities (deaf, deafblind) can generally perceive only nonverbal images. In addition, images can also be expressed in writing or e-mail. In this regard, it is proposed in paragraph 14 of the first part of Article 1 of the Law of Ukraine of December 7, 2017 "On Prevention and Counteraction to Domestic Violence" to replace the phrase "verbal insults" with the word "insults".

According to the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (CETS № 210), harassment is not a separate manifestation of psychological violence, but is distinguished from it by a number of features.

It was found that verbal insults, threats, including against third parties, humiliation, harassment, intimidation, as separate manifestations of psychological violence, are committed not by themselves, but to achieve such an illegal goal as restricting the will of the person.

According to the results of the analysis of the normative regulation of criminal liability for psychological violence, it is concluded that it is also subject to improvement. Instead of using the term "psychological violence" in Article 126-1 of the Criminal Code of Ukraine, it is proposed to enshrine specific manifestations of psychological violence, which are provided in the definition of this concept enshrined in paragraph 14 of Article 1 of the Law of Ukraine "On Prevention and Counteraction to Domestic Violence".

Key words: objective side of crime, domestic violence, physical violence, psychological violence, economic violence.